

Het H. Hartbeeld van Custers

Ad Otten

Vroeger, dat wil zeggen tot in het begin van de twintigste eeuw, lag tussen de straat en de Gemertse kerk en tussen de kerk en de kasteelgracht het parochiekerkhof. De verplaatsing van deze begraafplaats naar de westzijde van de parochiekerk vond plaats tijdens het pastoraat van Deken Van Beek in het eerste decennium van deze eeuw. Pas ten tijde van diens opvolger Lambert Poell (1915-1937) werd echter daadwerkelijk iets ondernomen om de vrijgekomen ruimte tussen parochiekerk en hoofdstraat een passende nieuwe bestemming te geven. De kosterwoning aan de kasteelgracht werd in 1917 afgebroken om plaats vrij te maken voor de bouw van een nieuwe pastorie, terwijl de ruimte tussen deze geplande nieuwbouw, die pas in 1935 zou worden gerealiseerd, en het toenmalige gemeentehuis de bestemming werd gegeven van "kerkplein".

Ter aankleding van dit plein lanceerde Poell het idee om op de hoek van de weg naar het kerkgebouw, een groot Heilig Hartbeeld te plaatsen. Hij verwees daarbij naar "ene openbaring van Sint Jan aan Sint Geertrui waarbij gezegd zou zijn, dat de Openbaring van Jezus' Hart bewaard werd voor den modernen tijd (*reservata est moderno tempori*)", en "dat een beeld buiten aan de straat op zichzelf al een openbaring was, en dat de parochie van Gemert in den modernen tijd eere zoude geven aan Jezus' Hart". Poell moet vervolgens naar het "Atelier voor Christelijke Kunst" van de gebroeders Custers te Stratum zijn gestapt. In het Kercklökske deelde hij zijn parochianen mede dat de beeldhouwers 'tuk' waren op dergelijke opdrachten omdat "wat langs den weg gebeurt altoos veel bekijks trekt." Custers

leverde korte nadien vier ontwerptekeningen waaruit een keuze gemaakt zou kunnen worden. De voortvarende pastoor Poell was toen onder zijn parochianen al een geldinzamelingsactie "Voor ons H. Hartbeeld" gestart. Wekelijks werden de parochianen op de hoogte gehouden van de stand van zaken. In de kerk verloren centen, stuivers en dubbeltjes alsook (gunstige) zetfouten van de drukker van het Kerkklökske werden met grote dank aanvaard.

Aanvankelijk was er van uit gegaan aan een kleine duizend gulden genoeg te hebben. De kosten werden echter aanzienlijk hoger toen gekozen werd voor het meest tot de verbeelding sprekende ontwerp dat het Heilig Hartbeeld plaatste op een voetstuk van twee meter hoog. De parochianen waren in de gelegenheid gesteld om over een te maken keuze mee te denken, waartoe de ontwerpen werden tentoongesteld in het zogenaamde Leeringhuisje in de Kerkstraat, waar de pastoor en zijn kapelaans katechese gaven. Het uitverkoren ontwerp (voetstuk met beeld) zou in totaal vier meter hoog worden en daarvoor was ruim 1600 gulden nodig. Een bedrag waarmee men in die tijd ook de helft van de bouw van een zogenaamde woningwetwoning kon bekostigen.

In januari 1918 meldde Poell in zijn Kerkklökse al een ingezameld geldbedrag van 566 gulden en achttien-en-een-halve cent. In het volste vertrouwen dat het totaal benodigde bedrag wel bijeen zou komen stelde hij kort nadien voor om het beeld op de eerste vrijdag van juni 1918, de feestdag van het Heilig Hart, te onthullen en in te zegenen. Op 19 mei 1918 kondigde hij vervolgens aan dat nog diezelfde week de grondslag voor het beeld zou worden gelegd. En op 7 juni 1918 meldden alle regionale kranten: "Heden zal te Gemert op het Kerkplein een prachtig beeld worden onthuld van het Heilig Hart." De bevolking bleek duidelijk ingenomen met het beeld hetgeen men op kan maken uit het feit dat ook na de inzegening giften bleven binnenkomen die deels werden aangewend voor een hekwerk en de verdere aankleding van het kerkpleintje. Poell zelf schreef "van een roerende plechtigheid op dien 7den Juni", en: "er is maar één roep over: Wat is 't schoon!" Een paar maanden later sprak hij de hoop uit dat men binnen niet al te lange tijd onder de prentbriefkaarten van Gemert ook een "mooie kaart van ons Heilig Hartbeeld" aan zou kunnen treffen. Ook daarop heeft de pastoor niet lang hoeven te wachten...¹

Het onthulde Heilig Hartbeeld van 1918 (Foto Part. Coll.)

Atelier voor Christelijke Kunst van gebroeders Custers

Behalve voor het Heilig Hartbeeld werden de gebroeders Custers later door Poell ook benaderd voor het maken van een altaar in de Gemertse kerk en voor de vervaardiging van onder meer replica's van de zogenaamde Maria van Gemert, die sedert het begin van de zeventiende eeuw waakt boven de ophaalbrug over de buitengracht van het kasteel. Het is daarom temeer de moeite waard om eens wat meer te vertellen over deze beeldhouwers waarvan in Gemert nogal wat werk te vinden is. De meest bekende plaats voor religieuze kunst was in het begin van de twintigste eeuw de stad Roermond waar omstreeks 1900 maar liefst een dikke 400 beeldhouwers emplooi vonden. In Gemert zijn voor de komst van Poell en trouwens ook nog lang daarna de meeste beelden en altaren uit Roermondse ateliers afkomstig. Maar Poell zette een nieuwe trend door in zee te gaan met de beeldhouwers Custers uit Groot-Eindhoven, die hij waarschijnlijk heeft leren kennen in de periode 1898-1904 toen hij aldaar als vrijgesteld geestelijke was gestationeerd...

Naast een in Eindhoven reeds bestaand Atelier voor Religieuze Kunst van de Gebroeders Van der Mark op de Kleine Berg in Eindhoven openden in 1895 de gebroeders Jan en Fons Custers, respectievelijk 28 en 20 jaar oud, aan de Geldropseweg te Stratum een "Atelier voor Christelijke Kunst". De oudste van de twee broers had van 1887 tot 1893 een opleiding gevolgd aan de befaamde Sint Lucasschool te Gent, een opleiding speciaal in het leven geroepen voor de scholing van christelijke ambachtslieden. Jan Custers sloot daar zijn studie af met een schitterend eindexamen, waarbij hij een gouden medaille met diploma verwierf. In het samen met zijn broer gedreven beeldhouwersatelier werkten in de goede jaren vóór de Eerste Wereldoorlog zo'n 30 tot 40 beeldhouwers. Altaren, beelden en gesneden kerkmeubilair vonden hun weg naar bedehuizen in binnen- en buitenland. Door stagnerende aanvoer van steenblokken, de snel stijgende vrachtkosten, grote schommelingen in valuta en sterke loonsverhogingen in de oorlog verslechtert de positie van het atelier. In twee ontslaggolven wordt het aantal personeelsleden sterk gereduceerd en in 1917 dreigt er zelfs een loonstaking. Na het overlijden van Fons Custers in 1930 (Jan overlijdt in

1942) wordt het Atelier overgenomen door twee oud-werknemers Frans Franssen en Adriaan van Rooy maar de werkplaats blijkt dan echter geen toekomst meer te hebben.²

Nieuwe plaats voor Heilig Hart van Custers

Door het steeds toenemend autoverkeer en de daarmee groeiende behoefte aan parkeerruimte in het centrum van Gemert leek ook het Heilig Hartbeeld van Custers op het kerkpleintje in de jaren zestig geen toekomst meer te hebben. Maar er werd voor het beeld een nieuwe plaats gevonden tegenover de landbouwschool (thans Deken van de Heuvelschool) op de plek waar vroeger een dubbele kruislievenheer heeft gestaan. Het beeld was echter door opslag en verhuizing flink gehavend en bijna vijftientig jaar staat het nu al zonder handen. Maar bij het afscheid onlangs van het hoofd van de afdeling Financiën van de gemeente Gemert werd de aanzet gegeven voor een restauratie van het beeld dat door sommigen toen al gekscherend werd genoemd het Heilig Hart van Lau Huijbers. Maar alle gekheid op een stokje: Het is het Heilig Hartbeeld van Custers. Een beeld meer dan de moeite waard om te behouden.

NOTEN:

1. Heemkamer Gemert - Collectie Kerkberichten jaargangen 1917, 1918 (m.n. 2-2-1917; 16-12-1917; 24-2-1918; 26-5-1918; 2-6-1918; 16-6-1918; 23-6-1918; 18-8-1918)
2. J.P.M. van Oorschot, Eindhoven; Een samenleving in verandering 1810-1960, Eindhoven 1982, p.382-383.

hebben gemaakt want toen ik er een paar weken geleden zo eens naar informeerde bij Pieter die een paar jaar ouder was dan ik, kon die zich die gebeurtenis ook nog als de dag van gisteren herinneren. Met een koperen pijp en met een of andere zelfgemaakte lijm zou het weer een beeld uit één stuk worden. Maar voordat het zover was ben ik nog naar huis gerend om een schoenpoetsdoosje van Pelikaan te gaan halen. Ik wist dat het bijna leeg was en in dat doosje zouden dan op een stuk papier, de datum van het ongeval en de namen van de restaurateurs "George en Jupke" kunnen worden opgetekend en voor het nageslacht bewaard... M'n moeder begreep al die drukte niet die ik maakte bij de poetselkast en ze was 't er eigenlijk helemaal niet mee eens dat, toen ik het Pelikaandoosje gevonden had, er met een krant de laatste restjes schoenpoets uithaalde. "Mar alla 't was vur ons Lieve Vrouwke" en ze liet me "mar hîn klootte", George en Jupke "stonne" bovendien op me te wachten...

Nog in dezelfde week stond Maria weer in 't keske op d'r oude plaats en ze zag er nog veel prachtiger uit als van tevoren. George had ze weer helemaal opnieuw geschilderd. Van de scheuren was niks meer te zien en middenin het beeld - Pieter kan 't bevestigen - zat een Pelikaandoosje met daarin de namen van "onze vaders".

Nu het keske aan het Stereind onlangs weer zo prachtig in ere werd hersteld moet toch ook deze geschiedenis ergens worden opgeschreven dacht ik. Het mariabeeld is na een tentoonstelling in 's-Hertogenbosch ergens in de jaren zestig bekend geworden als "een unieke zandstenen sculptuur" zoals werd geschreven in een museumcatalogus. In een volgende museumcatalogus moeten ze daar maar aan toevoegen dat er ook iets unieks in 't buikske van Maria zit.